

А.С. Еламанова* , **К.А. Авсыдыкова**

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: yelamanova.ainur@gmail.com

ЖАС ЖАЛҒЫЗБАСТЫ АНАЛАРДЫ ДАҒДАРЫС ОРТАЛЫҚТАРЫ ЖАҒДАЙЫНДА СОЦИОРЕАДАПТАЦИЯЛАУ (Алматы қаласының мысалында)

Бұл мақалада Алматы қаласында орналасқан дағдарыс орталықтары мен «Ана үйі» орталықтары жұмысының өзектілігі қарастырылған. Жалғызбасты жас аналарды социореадаптациялау мәселесінде дағдарыс орталықтарының алар орны ерекше. Қазақстанда қиын өмірлік жағдайда қалған аналарды қолдау шараларына қоғамдық ұйымдар, жеке қорлар үлкен үлес қосуда.

Мақаланың негізгі мақсаты – жас аналарға әлеуметтік-психологиялық қолдауды тиімді жүзеге асыру бойынша жұмысты шолу және қиын өмірлік жағдайдағы «Ана үйінде» жалғызбасты аналардың әлеуметтік бейімделуін талдау. Жас аналардың қоршаған ортаға қайта бейімделуін, балаға деген аналық махаббатының оянып, ата-аналық жауапкершілігін сезіндіру, білім алып, жаңадан мамандық немесе кәсіп игеруіне жағдай жасау, жұмысқа орналасу мәселесін шешуге ықпал етеді.

Мақаланың зерттеу әдісі – дағдарыс орталықтары мен Алматыда орналасқан «Ана үйі» орталықтарының жұмысын талдау, дағдарыс орталықтарында тұратын жас аналарды бақылау, 18 анамен сұхбат жүргізу және 33 анадан сауалнама алу. Талдау барысында жас аналардың орталықта болу кезінде, әлеуметтік оңалту бойынша жұмыс істеу қағидаттары және кезеңдерімен таныстық. Талдау нәтижесінде қазіргі қоғамда жалғызбасты аналар мәселесін әлеуметтік жұмыс жүйесінде өз алдына қарастырудың қажеттілігі, дағдарыс орталықтарының жұмысына үкімет тарапынан қолдау көрсетудің маңыздылығы айқындалады. Орталық аналарға ана депрессиясын жеңу үшін аналарға өмірлік маңызды және мамандандырылған көмек көрсетеді, алайда жас аналардың қаржылық, медициналық, құқықтық, психологиялық, әлеуметтік көмекке, үздіксіз білім алуға, кәсіби дамуға, бала тәрбиесіне, тұрғын үйге, материалдық қамтамасыз етуге, қоғамдағы стигматизациядан арылуға қажеттілігі туралы қорытынды жасауға болады.

Түйін сөздер: жалғызбасты жас ана, «Ана үйі», әлеуметтік оңалту, ерте жүктілік, әлеуметтік жетімдік, социореадаптациялау.

A.S. Yelamanova*, K.A. Avsydykova

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: yelamanova.ainur@gmail.com

Socioreadaptation of young single mothers in the conditions of crisis centers (on the example of Almaty)

This article considers the relevance of the work of crisis centers and centers of «Mother's House» located in Almaty. Crisis centers occupy a special place in the social adaptation of young single mothers. Public organizations and private foundations make a significant contribution to the support of mothers who find themselves in a difficult life situation in Kazakhstan.

The main purpose of this article is to consider the work of effective implementation of socio – psychological support for young mothers and to analyze the social adaptation of young single mothers in the «Mother's House» who are in difficult life situations. The center helps young mothers to adapt to the environment, awaken the mother's love for the child, feel parental responsibility, create conditions for studying, new professions or occupations, solve the problem of employment.

The method of research of the article is the analysis of the work of crisis centers and centers of «Mother's House» located in Almaty, monitoring of young mothers living in crisis centers, conducting interviews with 18 mothers and participating in a questionnaire from 33 mothers. During the analysis, we got acquainted with the algorithm and stages of work on the social rehabilitation of young mothers during their stay at the center. The analysis reveals the need to solve the problem of single mothers in the system of social work in modern society, the importance of state support for the work of crisis centers. The center provides mothers with everything necessary in life and specialized assistance for their children

to overcome maternal depression, however, it can be concluded that young mothers need financial, medical, legal, psychological, social assistance, continuing education, professional development, child rearing, housing, material support, getting rid of stigmatization in society.

Key words: single young mother, «Mother's House», social rehabilitation, early pregnancy, social orphanhood, socioreadaptation.

А.С. Еламанова*, К.А. Авсыдыкова

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы,

*e-mail: yelamanova.ainur@gmail.com

Социореадаптация молодых одиноких матерей в условиях кризисных центров (на примере г. Алматы)

В данной статье рассмотрена актуальность работы кризисных центров и центров «Дома мамы», расположенных в г. Алматы. Кризисные центры занимают особое место в социореадаптации молодых матерей-одиночек. Общественные организации и частные фонды вносят весомый вклад в поддержку матерей, оказавшихся в трудной жизненной ситуации в Казахстане.

Основная цель данной статьи – рассмотрение работы эффективной реализации социально-психологической поддержки молодых мам и анализ социальной адаптации молодых матерей-одиночек в «Доме мамы», находящихся в сложных жизненных ситуациях. Центр помогает молодым мамам адаптироваться к окружающей среде, пробудить в матери любовь к ребенку, почувствовать родительскую ответственность, создать условия для учебы, новых профессий или занятий, решить проблему трудоустройства.

Методом исследования является анализ работы кризисных центров и центров «Дома мамы», расположенных в г. Алматы, наблюдение за молодыми матерями, проживающими в кризисных центрах, проведение интервью у 18 матерей и участие 33 мам в анкетировании. В ходе анализа ознакомились с алгоритмом и этапами работы по социальной реабилитации молодых мам в период их пребывания в центре. В результате анализа выявлена необходимость решения проблемы матерей-одиночек в системе социальной работы в современном обществе, важность государственной поддержки работы кризисных центров. Центр предоставляет матерям все необходимое в жизнедеятельности и специализированную помощь для их детей, чтобы преодолеть материнскую депрессию, однако, можно сделать вывод о потребности молодых матерей в финансовой, медицинской, правовой, психологической, социальной помощи, непрерывном образовании, профессиональном развитии, воспитании детей, жилье, материальном обеспечении, избавлении от стигматизации в обществе.

Ключевые слова: одинокая молодая мать, «Дом мамы», социальная реабилитация, ранняя беременность, социальное сиротство, социореадаптация.

Кіріспе

Жас кәмелетке толмаған жалғызбасты аналар туралы біздің қоғамымызда әлі де болса ашық айтыла бермейтіні белгілі. Сол себепті оларды социореадаптациялау мәселесі де бұқаралық ақпарат беттерінде ара-тұра көтерілгенмен, үкімет тарапынан жеке проблема ретінде өз алдына талқыға салынған емес. Әрине, бұл мәселе ешқашан айтылмады деуден аулақпыз, бірақ көбіне жас қыздарды жыныстық қатынасқа түсуден сақтаудың, ерте жүктіліктің, жасанды түсік жасатудың, баладан бас тартудың алдын алу шаралары қарастырылғанмен, осы жағдайға душар болған аналардың, әсіресе шалғай өңірлердегі жас жалғызбасты аналардың мәселесі біздің елімізде жеткілікті дәрежеде көтерілмегенін мойындауымыз керек. Мемлекет тарапынан жалғызбасты аналарға көрсетілетін

көмек мардымсыз және толыққанды бір жүйеге салынбай отыр. Әрі әлеуметтік жұмыстың бір нысаны ретінде кәмелетке толмаған жалғызбасты аналармен жұмыс мазмұны да ғылыми тұрғыдан анықталмағаны бұл мәселені күрделендіре түсетіндігі даусыз.

Жасөспірім қыздардың ана болуы фактілері дүние жүзінде кеңінен таралған, алыс-жақын шетелдік ғалымдар кәмелет жасына жетпеген қыз балалардың ана болуы мәселелерін белсенді зерттеуде. Ағылшын ғалымдары Д. Херст және басқалары ерте ана болудың феноменін талдаса (Hirst, 2006), ғалымдардың бір тобы Ұлыбританиядағы жасөспірім аналармен жұмыс тәжірибесін сапалық зерттеулерге жүйелі түрде шолу жасайды (McDermott, 2004), америкалық ғалымдар жасөспірім аналарды қорғау, оларға қалыпты өмір сүруге мүмкіндік беру шараларын зерделейді (Andrews, 2001). Мұндай зерттеулер

аталған мәселенің әлем бойынша өзектілігін көрсетсе керек. Бірақ кәметке толмаған қыздардың бала туу фактісі орын алған кезде ол жергілікті баспасөз құралдарында көп жағдайда эмоционалды-субъективті тұрғыда баяндалады. Бұл құбылысқа әшейін қызығушылықпен емес, мемлекеттің отбасы саясатының бір бөлігі ретінде назар аударылу керек (Круглова, 2013: 3).

Жасөспірім жалғызбасты аналарды ересек өмірге, яғни бала бағуға, ана болуға тәрбиелеу, қайта оңалту процестері кейде сәтсіздікке ұшырап жатады, басқасын айтпағанда, олардың жаңа туған нәрестесін бауырына басып, баратын тұрғылықты жері жоқ. Баспана мәселесінің шешілмеуі жас ана басындағы қиындықтарды тереңдетіп жіберетіні белгілі. Оның ар жағында қаржылық, медициналық, құқықтық, психологиялық, әлеуметтік көмекке мұқтаждық тұрады. Сондықтан жалғызбасты жас аналарды Алматы қаласындағы дағдарыс орталықтарында социореадаптациялау жұмысына талдау жасай отырып, біздің мемлекеттегі әлеуметтік жұмыс жүйесінде осы бағыттағы шараларды жетілдірудің өзектілігін айқындайтын боламыз.

Әдіснамасы

Қоғамдағы экономикалық және әлеуметтік-мәдени өзгерістерге сәйкес ересек жаста ана болу бақытына ие болған әйелдердің саны артқанымен, қыздардың 10 пайызы жыныстық өмірді 14 жасына дейін бастайды екен, бұл дегеніміз кәметке толмаған жас аналар санының күрт артуына алып келіп, қоғам мен жұртшылық тарапынан алаңдаушылық туғызуда. Бұл тек біздің елде ғана емес, әлемдегі елдердің барлығына дерлік ортақ проблема десек, артық айтқандық емес, оны батыстық ғалымдар «teenage pregnancy» теориясы арқылы түсіндіреді (Vincent, 2012). Бұл бүкіл адамзат қоғамын алаңдататын проблемаға айналып отыр.

Сол себепті талдау барысындағы бірінші сұрақ: қазіргі қазақстандық қоғамда жасөспірім жалғызбасты аналар мәселесін өз алдына көтеріп, оны әлеуметтік жұмыс жүйесінде бөлек қарастырудың қажеттілігін айқындау.

«Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасында» аталған проблеманың өзектілігі атап көрсетілген: «Ерте жастан некеге тұру, кәметтік жасқа толмағандардың жүкті болуы, ерте жастан аборт жасату проблемалары орын алуда, бұл, әсіресе, ауылдық жерлерде кеңінен таралып отыр. Қазақстанда екі миллионнан

астам 18 жасқа дейінгі жасөспірім қыздар мен бойжеткен қыздар тұрады, бұл республикадағы барлық әйел тұрғындардың бесінші бөлігі. Соңғы бес жылда жасөспірімдер жүктілігі бойынша 33 051 жағдай тіркелген, оның ішінде 15 пен 18 жас аралығындағы қыздар арасында 9 906 аборт жасалған» (Тұжырымдама, 2016).

Екінші мәселе, жас аналарға қолдау көрсететін дағдарыс орталықтарының жұмысына үкімет тарапынан қолдау көрсетудің маңыздылығы, үшінші назар аударатын дүние, жас жалғызбасты аналарды қолдау туралы ақпараттық кеңістікте жеткілікті дәрежеде айтылмауы осы мәселенің күн тәртібінен тыс қалуына әкеп соғатындығы. Соның кесірінен дағдарыс орталығынан шыққан жас ана тағы да өз проблемасымен жалғыз қалады, қайта қиындыққа ұшырайды, осылайша социореадаптациялау кей жағдайда өз жемісін бермей жатады. Білім беру мекемелері мен әлеуметтік қорғау орындары кәметке толмаған жалғызбасты ананы көбіне әлеуметтік патология тұрғысынан қарастырады да, оны көмекке мұқтаж адамдар санатына қоспайды. Осының бәрі жоғарыда айтылған мәселелерді тереңдетіп жібереді. Кәметке толмаған аналардың білімін жалғастыруы, мамандық игеруі, баланы тәрбиелеуі, баспаналы болуы, материалдық тұрғыдан қамтамасыз етілуі, қоғам тарапынан стигматизациядан арылту мәселелерін шешу нақты жүйеленбеген. Қазіргі таңда осындай аналарға әлеуметтік көмек көрсету, социореадаптациялау жұмысы бойынша әдістемелік нұсқаулықтар, қажетті нормативті құжаттар жоқтың қасы. Міне, осы айтылғандардың бәрі біздің жұмысымыздың өзектілігін байқатады.

Негізгі бөлім

Әлеуметтанушылар, психологтар кәметке толмаған аналар проблемасына көп назар аудармады, себебі кеңестік дәуірде бұл кең таралмаған болатын және көбіне құқықтық салада реттеліп отырды. Аталған проблеманы зерделейтін бағыттарға тоқталу барысында біз ең бірінші медициналық салаға назар аударамыз. Физиологиялық тұрғыдан бұл ең әуелі медицинаның нысаны болғандықтан, жас аналарға медициналық көмек көрсету, кеңес беру, денсаулығын нығайту, балаға күтім жасау және тағы басқа бойынша шараларды жүзеге асыру және т.б. мәселелер алдыңғы орында тұрады. Соңғы жылдары ғана медициналық бағдар әлеуметтік негізбен ұштастырыла бастады, осылайша аталған проблеманың медико-

психологиялық, медико-әлеуметтік аспектілерін қарастыру маңызды бола бастады. Ал кәметке толмаған аналардың отбасындағы келіспеушіліктер мен кикілжіңдер, ата-анасымен, баланың әкесімен қарым-қатынасын талдау, жаңа жағдайға жас ананы бейімдеу, дағдарыспен күресу және т.б. психологиялық бағыттың дамуына әкелді.

Жасөспірім аналар проблемасын талдау барысында қарастырылатын бағыттың бірі – құқықтық. Осы тұрғыдан талдаушылар көбіне жеке тұлға құқығы, жалғызбасты ананың жағдайын жасаудағы қоғамның міндеттері, ана мен баланың құқықтарын сақтау жағдайын көбірек сөз етіп, әлеуметтік-құқықтық жақтарына терең бара қоймады. Жалғызбасты аналардың, оның ішінде ірі қалаларда тұратындардың әлеуметтік-экономикалық мәртебесін анықтау да ғалымдардың нысанына айналуға (Шабденова, 2020). Бұл салаларға арнайы тоқталып отырған себебіміз, жас аналарды қоршаған ортаға бейімдеу, оларды әлеуметтік оңалту процесін жоғарыда аталған бағыттармен ұштастыра жүргізу аса маңызды.

Қазақстанда соңғы жылдары жалғызбасты аналарды әлеуметтік қолдау мақсатында оларды уақытша баспанамен қамтамасыз ететін дағдарыс орталықтары ашылды. Сондай орталықтардың алғашқысы – қазақстандық танымал бизнесмен Айдын Рахымбаевтың бастамасымен құрылған «Ана үйі». Атынан байқалып тұрғандай, балалар үйі емес, «Ана үйі» деп аталған бұл орталықтың басты миссиясы – өмірлік қиын жағдайға тап болған 30 жасқа дейінгі аналарға уақытша баспана беру, бауырындағы баласынан ажыратпау, сол арқылы балалардың жетім қалуына жол бермеу. Құрсағына шарана біткеннен туыстары тұрмақ, ата-анасы теріс айналғандар, қысастық пен қорлыққа шыдамағандар «Аналар үйі» дағдарыс орталығынан пана тауып отыр («Ана үйі» сайты).

Аналар үйіндегі ең басты қызмет – жас жалғызбасты аналарды қоршаған ортаға әлеуметтік бейімдеу. Бейімдеу – ғылымда әртүрлі түсіндірілетін ұғым. Жалпы алғанда «бейімделу – тірі организмдер мен қоршаған ортаның өзара әрекеттесуінің нәтижесі (процесі), бұл олардың өмірге және іс-әрекетке оңтайлы бейімделуіне әкеледі...» (Крысько, 2006). «Орысша-қазақша сөздік. Педагогика» жинағында әлеуметтік бейімдеуге былай деп анықтама береді: «Әлеуметтік адаптация – индивидтің әлеуметтік ортаның шарттарына бейімделуі. Әлеуметтік адаптация типтері:

ортаға белсенді ықпал ету, әлеуметтік топтың құнды бағдарлары мен мақсатын енжар, көніп қабыл алу. Әлеуметтік адаптация индивидтің әр түрлі әлеуметтік рольдерді қабыл алуымен, өзін және өзінің әлеуметтік байланыстарын барабар бейнелеуімен байланысты» (Арын, 2006).

Бейімделу екі түрге бөлінеді: биофизиологиялық және әлеуметтік-психологиялық. Біздің кейінірек талдауымызға негіз болатын әлеуметтік-психологиялық бейімделуді толығырақ қарастырайық. Тағдыр тезімен, әртүрлі жағдайлар ықпалымен отбасын құрмай жатып, нәрестелі болып, жалғызбасты анаға айналған кәметке толмаған жас аналарды қайта қоғамның толыққанды мүшесі етіп, өмірге араластыру жұмысы әлеуметтік және психологиялық тұрғыдан бейімдеу процесі арқылы іске асырылады. Ғалымдар бейімделудің үш түрін атап көрсетеді:

- ішкі бейімделу. Бұл жеке тұлғаның толық бейімделуі, толығымен қайта ішкі жан дүниесімен жаңаруы десек те болады. Сыртқы бейімделу барысында жеке тұлға өзінің ішкі ерекшелігін сақтай отырып, сырттай бейімделеді. Ал аралас бейімделу барысында қоршаған ортаға, қоғамның құндылықтарына, нормаларына ішінара бейімделе отырып, өзіндік ерекшелігін, «менін» сақтап қалады (Крысько, 2001).

Әлеуметтік-психологиялық бейімделудің объективті көрсеткіштері, әдетте, белгілі бір дәрежеде іс-әрекетке немесе әлеуметтік шеңбердің тарылуына байланысты барлық нәрсені қамтиды. Бейімделудің субъективті аспектісіне келетін болсақ, ол көп жағдайда адамның объективті жоспарда болып жатқан өзгерістерді қабылдауына және оларды бағалауына тіреледі (Ошуква, 1995). Әлеуметтік-психологиялық бейімделген тұлға дегеніміз – ішкі және сыртқы қарама-қайшылықсыз қоғамдағы өзінің басты міндеттерін орындау, мысалы, жас ана баласын тастамай, өзі бағып өсіреді, қоғамға араласып, білім алып, жұмыс жасайды.

Әлеуметтік-психологиялық бейімделу жеке тұлғаны қорғаудың тәсілі болып табылады, оның көмегімен ішкі шиеленіс, тұрақсыздық жағдайы, қорқыныш, қоғаммен өзара әрекеттесу кезінде туындайтын алаңдаушылық жойылады. Психиканың қорғаныс механизмдері адамның психологиялық бейімделу тәсілі ретінде қызмет етеді. Адам психологиялық қорғаныс тетіктерін игерген кезде, бұл оның бейімделу әлеуетін арттырады, әлеуметтік-психологиялық бейімделудің сәттілігіне ықпал етеді. Әлеуметтік-психологиялық бейімделу функцияларына мыналар жатады:

1) «жеке тұлға – әлеуметтік орта» жүйесінде барынша тепе-теңдікке қол жеткізу;

2) жеке тұлғаның қабілетін ашу және дамыту;

3) тұлғаның эмоционалды-комфортты ұстанымдарын қалыптастыру;

4) жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы;

5) өзін-өзі тану және өзін-өзі түзету;

6) бейімделетін тұлғаның, сондай-ақ ұжымның әлеуметтік ортасының қызметі тиімділігінің өсуі;

7) психикалық денсаулықты сақтау (Еремеева, 2016).

Әрине, дүниеге бала әкелген жасөспірім қыздың өзі де әлі бала, кешегі ойын баласының бүгін кенеттен ана міндетін орындауға дайын болмайтыны анық. Олардың қоғамда өз орнын тауып, әлеуметтік бейімделуінде, оңалту жұмысын оңтайлы жүргізуде «Ана үйі» сияқты орталықтардың атқаратын қызметі, жүгі салмақты. Өмірлік қиын жағдайға душар болған жас аналарды әлеуметтік оңалтуға арналған дағдарыс орталықтарына жасалған зерттеулеріміз дағдарыс орталықтарының жұмысы әйелдердің қоғамға жат мінез-құлық көрінісін төмендету, олардың қоғамға әлеуметтенуі деңгейін арттыру, қиын жағдайға тап болған әйелдердің болашағын дамытуға және өмірлік сценарийін өзгертуге бағытталатынын айқындап берді. Осылайша дағдарыс орталықтары бар мүмкіндігінше күйзелісте жүрген жас ананы әлеуметтік, медициналық, психологиялық, құқықтық тұрғыдан қолдау, көмек беру, олардың білімін жалғастырып, мүмкіндік болса жаңа мамандық игеруіне де себепкер болып отырады.

Саясаткерлер, әлеуметтанушылар кәмелетке толмағандардың ана атануының алдын алу үшін демографиялық саясаттың мына бағыттарына басымдық берілуін алға тартып келеді:

- жастар арасында салауатты өмір салтын қалыптастыру, мемлекет тарапынан қоғамдағы ата-ананың орнын, отбасы құндылықтарын насихаттау;

- жастардың отбасын құруға ұмтылысы мен қазіргі әлеуметтік-экономикалық және қаржылық тұрақсыздық жағдайында оны жүзеге асыру мүмкіндігі арасындағы алшақтықты азайту;

- отбасының әлеуметтік қолдау тетіктерін жетілдіру, мемлекет тарапынан оны жан-жақты қолдауды жүйелеу;

- жас жалғызбасты аналарды қолдау, олардың еңбек нарығында дискриминацияға ұшырауына жол бермеу;

- жастар үшін сапалы денсаулық сақтау мекемелерін қол жетімді ету және т.б.

Кәмелетке толмаған қыздардың ана болу проблемасы кейбір бұқаралық ақпарат құралдарындағы азғындық, ар-ұяттан безген дүниелердің барынша ашық насихатталуымен, соның нәтижесінде жастардың рухани жұтаңдыққа ұшырауымен түсіндіруге болады (Ростовская, 2014).

Қазақстанда неке жасы орта есеппен 24 жасты құрайды, жасөспірімдердің жыныстық өмірінің басталу жасы жасарып келеді, бұл әсіресе 14-15 жастағы қыздар арасында қарқынды жүреді. Мұндай «жасөспірімдер белсенділігінің» нәтижесі, ең алдымен, жоспарланбаған жүктілік болып табылады, оның кесірінен бұрын босанбаған ананың түсік түсіруі, ерте ана болу, ерте некеге тұру, баладан бас тарту, ана мен бала өліміне әкеледі (Гайратқызы, 2018). Бұл айтылғанның бәрі біздің еліміздегі демографиялық ахуалдың нашарлауына ықпал етеді.

Басына түскен қиындыққа шыдамай, баладан бас тартуды ойлаған жас аналардың өз баласымен бірге қолайлы жағдайда өмір сүруі «Ана үйі» орталығында қол жетімді болуда. Орталықта қажетті барлық керек-жарақпен қамтамасыз етілген аналардың баласына аналық мейірім төгуіне, депрессиядан шығуына мамандандырылған көмек көрсетіледі.

«Ана үйі» Қоғамдық Қоры қайырымдылық жобасы тек уақытша баспанамен ғана қамтамасыз етіп қоймай, сонымен бірге осында тұрған уақыт ішінде мамандық игеруіне, жұмысқа тұруына, тұрғын үй алу үшін кезекке тұруға, баланың әкесін тану процестерін іске асыруға, ана болуды үйренуге қадам жасауына, осылайша жас аналарды қоршаған ортаға социореадаптациялау жұмысын жүйелі жүргізіп келеді.

«Ана үйінің» ресми сайтындағы есепте «Ана үйі» жобасы құрылғаннан бергі 7 жыл ішінде баланың анасымен бірге болуға мүмкіндік беріп келеді. «Ана үйі» жобасы өзінің өзектілігі мен тиімділігін көрсетті. Бүгінгі таңда «Ана үйі» аналардың 68%-ның жаңа туған балаларынан бас тартуына жол бермеуде» деп көрсетілген («Ана үйі» сайты). Жас жалғызбасты аналарды, олардың ішінде кәмелетке толмаған аналарды социореадаптациялау үдерісін осылайша оңтайлы жүргізіп отырған «Аналар үйі» қоры тағы бір үлкен жобаға мұрындық болды. Осы орталықтың бастамасымен 2019 жылы бала асырап алғысы келетін отбасыларын

қолдау мақсатында бала асырап алу жөніндегі Ұлттық агенттік құрылды. Ұлттық агенттіктің ұсынысымен Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» кодексіне жеке бала асырап алу агенттіктері заңдастыру; бала асырап алғысы келетін тұлғалардың арнайы ата-ана мектебінде оқып, сертификат алуы; бала асырап алу агенттіктерінің тіркеуден өтуі сияқты өзгертулер енгізілді.

Ал Агенттікпен қатар құрылған Түлектер орталығы да үлкен міндетті атқаруда. Орталық балалар үйінде тәрбиеленген 15-23 жас аралығындағы қыз балалар арасында кәсіп игеру және әлеуметтік азаматтық ұстанымды қалыптастыруға арналған жұмыстар жүргізіп келеді.

Жоба жұмыс істеген жылдар ішінде денсаулық сақтау мекемелеріне (балалар үйіне) жыл сайын түсетін 1,5 жасқа дейінгі балалар саны 46,3%-ға (710-нан 381-ге дейін) қысқарған екен (Жаппар, 2020). Қоғамда белең алған әлеуметтік жетімдікті мейлінше азайту, жалғызбасты жас аналарды әлеуметтік бейімдеудегі табысты жұмысы үшін «Ана үйі» жобасы Қазақстан Республикасының тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу бойынша алғашқы ерікті Ұлттық шолуында бірегей жоба ретінде атап өтілді (Добровольный национальный обзор, 2016).

«Аналар үйі» жобасы тек жалғызбасты аналардың әлеуметтік мәселесіне тікелей әсер етіп қана қоймай, әлеуметтік жетімдікпен байланысты туындайтын әлеуметтік-экономикалық, психологиялық және тағы басқа факторлар туралы қалың жұртшылыққа жеткізу, сол арқылы әлеуметтік жетімдікті жоюға бағытталған жұмысты одан әрі жалғастыру жұмысымен айналысады.

«Ана үйі» орталығының барлық жұмысы, әр үйінің ағымдағы қызметі бірыңғай электрондық порталда тіркеледі, онда жобада көмек алған әйелдер мен балалар туралы толық ақпарат бар. Бұл портал әкімшілік басқару функциясынан басқа статистикалық мәліметтерді жасауға мүмкіндік береді. Осы жинақталған мәліметтер базасы негізінде «Ана үйі» қоғамдық қоры 2017-2019 жылдар аралығында жоба аясында «Ана үйінде» тұрған 1092 ананың жеке профилін зерттеп, жас аналарды әлеуметтік-психологиялық қолдау тәжірибесіне толық аналитикалық шолу жасады (Жаппар, 2020). Ұсынылған жұмыста «Ана үйі» жобасы командасының жұмыс істеу қағидаттары мен тәсілдері айтылып, жылдар бойы жиналған мәліметтерге талдау жасалған. Жас аналардың әлеуметтік портреті сомдалып,

олардың қиын өмірлік жағдайларға ұшырау факторлары қарастырылған. Бұл жоба шеңберінде орындалған жұмыстың барлық ауқымын бағалауға, сондай-ақ осындай әлеуметтік проблемаларды одан әрі шешу үшін жинақталған тәжірибені зерделеуге мүмкіндік беретіні қуантады.

Жоба тәжірибесі көрсеткендей, келіп түскен ана туралы порталда сақталған барлық мәліметтер (жасы, отбасы жағдайы, туған күні мен жері, білімі, мамандығы, жұмыс орны, құжаттардың болуы, жобаға жүгіну себебі, денсаулық жағдайы, әйелдің туыстары, оның отбасының сипаттамалары, жақындарының жүктілікке/бала тууға қатынасы, басқа әлеуметтік қолдаудың болуы туралы мәлімет, әлеуметтік бейімдеудің жеке жоспары, оны орындалу барысы, оған көрсетілген көмек түрлері және т.б.) жүргізілген жұмыстың тиімділігін айқындау үшін негіз болып табылады және болашақта осындай аналарға көрсетілетін қолдау түрлерін жетілдіруге ықпал етеді.

«Ана үйінің» қызметін талдау барысында көп салалы команда жүзеге асыратын жұмыс алгоритмі және жас ананың осы орталықта уақытша тұрған кезеңінде оны әлеуметтік оңалту мақсатында жүргізілетін жұмыстардың кезеңдерімен таныстық.

«Ана үйі» қызметкерлерінің жас жалғызбасты аналармен жұмыс істеу қағидаттары мен кезеңдері 1-кестеде көрсетілді.

«Ана үйі» орталықтарында зерттеу жұмысын жүргізу барысында байқағанымыз, жоба қызметкерлері бірлесе жұмыс істейді, оларды өз ісін терең түсінетін, нағыз мамандардың бірегей командасының мүшелері деп атауға әбден болады. Түрлі қиыншылықты бастан өткерген, тағдыры бір-біріне мүлде ұқсамайтын қыздар мен әйелдердің әрқайсысының жан дүниесіне үңілу, оларға кәсіби тұрғыда кеңестер беру, келіссөздер жүргізу, жанжалды жағдайларға жол бермеу, әсіресе психикалық және дене жаракатын алған, тұрмыстық зорлық-зомбылық көрген, жыныстық зорлық құрбаны болған немесе алданып қалған, суицидтік мінез-құлық байқалатын әйелдердің проблемалары мен жағдайының ерекшеліктерін түсіне отырып жеке әлеуметтік жұмыс жасау оңайға соқпасы анық. Жас аналармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстың да ерекшелігі сол, олардың ішкі ресурстарын ояту, құпиялылық сақтау, оларды өмірге ынталандыру жұмыстары мамандардан ерекше күшқуатты, төзімділікті талап етеді. Сондықтан бір қуантарлығы, жоба өз қызметкерлерінің де

эмоционалдық-психологиялық жағдайларына да ерекше мән беріп, олардың өз жұмыстарына деген қызығушылығын арттыру мақсатында кәсіби сүйемелдеу жүйесін (кәсіби мүмкіндіктер шекарасын анықтау, әлеуметтік жұмыс саласы-

ның тәжірибелі мамандарынан кеңестер алу, біліктілігін арттыру, әлеуметтік жұмыстың жаңа технологияларын меңгерту, эмоционалды тұрғыдан өзін-өзі реттеуге үйрету және т.б.) іске асырады екен.

1-кесте – «Ана үйі» қызметкерлерінің жас жалғызбасты аналармен жұмыс істеу қағидаттары мен кезеңдері

Кезеңдер	Жүргізілетін жұмыс түрі
Бірінші кезең. Бейімдеу	<ul style="list-style-type: none"> - Өзімен әңгімелесу, байқау, психодиагностика әдістері арқылы орталыққа қабылданған ана туралы ақпараттар жинау. Жаңадан келген ананы психологиялық бейімдеу, осы тұрғыда қолдауға бағытталған жеке жұмыс жүргізу. - Диагностика нәтижесінде жас анаға қажетті психологиялық көмекті анықтау және жас ананы бейімдеу жөніндегі координаторға ұсыныстар беру. - Жалғызбасты ана мен баланы Ана үйімен таныстыру. - Ұжымда бейімделуге бағытталған топтық жұмыс жүргізу, бірге өмір сүру ережелерімен таныстыру.
Екінші кезең. Постадаптациялық кезең	<ul style="list-style-type: none"> - Жас ананы әлеуметтік бейімдеудің, психологиялық оңалтудың, баладан бас тартудың алдын алуға бағытталған жеке жоспарын құру, қажетті ресурстарды анықтау. Оған координатор, медик, психолог және ананың өзі атсалысады. - Жалғызбасты ананың психоэмоционалды жағдайы және оның баламен қарым-қатынасына бақылау жасау. Психологиялық көмек жоспарына сәйкес оңалту жұмыстары жүргізіледі, онда бала мен ананың арасында сүйіспеншілікті қалыптастыруға ерекше назар аудару. - Сыртқы ортамен байланысын қалпына келтіру жұмыстары: туыстарымен, жақын адамдарымен, серіктестерімен қарым-қатынасын реттеу, жанжалды жағдайларға жол бермеу жұмыстарын жүргізу. - Болашақта табыс табу пен жұмысқа орналасуы үшін жағдайға және икеміне байланысты қосымша кәсіп түрін игерту, оқуын жалғастыру.
Үшінші кезең. Шығаруға дайындық	<ul style="list-style-type: none"> - Қызметкерлер командасы жас анамен бірлесіп, жеке жоспардың іске асырылуын талқылау, жетістіктерді атап көрсету, қажет жағдайда түзетулер енгізу. Орталықтан шыққаннан кейін жас ананың болашақ өмірге ары қарай жоспарын, мүмкіндіктерін айқындау. - Жеке жоспардың міндеттеріне сәйкес жоба мамандары құжаттарды ресімдеу, жұмысқа орналастыру, оқыту, тұратын үй іздеу сияқты жобадан шыққаннан кейін әлеуметтік бейімделуге қажетті басқа да іс-әрекеттерде көмек көрсету. - Қорытынды психодиагностика жүргізу, бала мен ананың эмоционалды жағдайының динамикасын талдау, жағдайға байланысты ұсыныстар беру.
Төртінші кезең. Шығару	<ul style="list-style-type: none"> - «Ана үйімен» қоштасу рәсімін өткізу, тілектер мен фотосуреттері бар альбом сыйлау, өмірге қажетті ұсыныстар жазылған арнайы хат беру, жас ана өзінің «Ана үйінде» тұру тәжірибесі туралы пікірін жазып қалдыруы. - Жас анамен одан әрі байланысты үзбеу, қажет жағдайда көмек сұрай алуға мүмкіндік беру. Координатор оны «Ана үйінің» іс-шараларына қатысуға шақыру және қоңырау шалу арқылы әйелдің өмірлік жағдайына мониторинг жүргізеді.

Қазақстандық кәсіпкерлер белсенді қолдаған бұл жоба әлеуметтік жетімдік мәселесі кең мағынада өте өзекті екенін қоғамдастыққа жеткізуде үлкен жетістіктерге қол жеткізді.

Біз 2021 жылдың ақпан-наурыз айларында жас жалғызбасты аналар санының артуы себептерін және олардың қазіргі жағдайына талдау жасау, әлеуметтік қайта бейімделу деңгейін анықтау мақсатында Алматы қаласында орналасқан дағдарыс орталықтарында анонимді сауалнама жүргіздік. Зерттеудің нысаны дағдарыс орталықтарын уақытша паналап жатқан аналар болды. Әрине, уақытша тұрып жатқан

аналардың бәрі бірдей қарым-қатынас жасап, сұрақтарымызға жауап беруге құлықты болды деп айта алмаймыз. Олардың ішінде жас босанып, әлі де болса терең күйзелісте жүргендіктен сауалнамаға қатысудан бас тартқаны да болды, барлық сауалнама еркін түрде, жасырын жүргізілді.

Зерттеу нысаны – жалғызбасты аналар, зерттеу пәні – жалғызбасты жас аналардың әлеуметтік қайта бейімделуі, зерттеу мақсаты – әлеуметтік бейімделу деңгейін анықтау.

Сонымен №1 «Ана үйі» – 6 ана, №2 «Ана үйі» – 7 ана, №3 «Ана үйі» – 6 ана, «Teen Challenge

Казахстан» дағдарыс орталығында тұратын 14 ана сауалнамаға қатысуға ерік білдірді. Барлығы 33 ана қатысты.

Зерттеу жүргізу үшін сұрақтар дайындалды, ол жалпы демографиялық бөлімнен, негізгі бөлімнен және түрлі тақырыптағы сауалнамалардан тұрды.

Зерттеу нәтижесінде респонденттердің жас санаттары былай бөлінді: 16 жастағы қыздар саны 32%, 17 жас – 40%, 18 жас – 13%, 19 жастан жоғары – 25%-ды құрады. Деректерге сәйкес, респонденттердің басым бөлігі (63,8%) 10 сыныпты бітірген, барлық сұралғандардың тек 7,5% – 9 сыныпты аяқтаған болып шықты, 28,7% – колледжде немесе жоғары оқу орнында оқыған екен, осы жағдайға байланысты оқуларын тастап

кеткен. Қыздардың басым көпшілігі (95,7%) жүктіліктерін жоспарламаған, тек қыздардың 4,3%-ы ғана баланы өз қалауымен дүниеге әкелген.

Сауалнама нәтижелері бойынша қыздардың 67%-ы өздерінің жүктілігі туралы бірден біліп, бұл нәрсені қоршаған ортадан жасырып, жасанды түсік жасату ойына келген, қыздардың барлығы дерлік бойына бала біткеннен бастап қорқу, ұялу, уайымдау сезімін бастан кешірген.

Аналардың күйзеліс деңгейін анықтау үшін В.В. Бойко тесті («Жеке тұлғаның фрустрация деңгейін экспресс-диагностикалау») 2-кестеде қолданылды. Берілген 12 сұрақтың әрқайсысына «келісемін» деген жауап үшін 1 балл, «келіспеймін» деген жауап үшін 0 балл қойылды.

2-кесте – Аналардың күйзеліс деңгейін анықтау, В.В. Бойко тесті

Тест нәтижесін өңдеу	Сипаттамасы	Тестке қатысушы жауаптарының бөлінісі, және %
10-12 балл	Фрустрацияның жоғары деңгейі	3 (8,2)
5-9 балл	Фрустрацияға жақын	13 (40,1)
4 балл және одан аз	Фрустрацияның төмен деңгейі	17 (51,7)

Біздің зерттеуімізде аналардың көпшілігінде (51,7) ашуланшақтық деңгейі төмен екендігі анықталды, алайда респонденттердің 40,1 %-ында ашуланудың тұрақты тенденциясы немесе ашуланудың өте жоғары деңгейі басым, 8,2-ында күйзеліс пен агрессия өте жоғары деңгейде екені байқалды.

Ауызша сұқбаттасуымызға 18 ана өз еркімен қатысуға тілек білдірді. Олардың ішінде болған жағдайға өздерін кінәлайтындар басым (14-78%), ендігі бір тобы жігітінің жауапкершіліктен қашуын алға тартады (4-22%). Жігіттің баладан бас тартуына себеп ретінде бірнеше жауаптарды естідік: «жауапкершілігі жоқ» – 50%, «сенімсіздік білдіру» – 17%, «жақсы көрмеуі» – 11%, «отбасының қарсы болуы» – 17%, «материалдық жағдайдың төмендігі, жұмыссыздық» – 5%.

Алынған мәліметтер негізінде жас аналар мен кәмелетке толмаған жүкті қыздарда кездесетін негізгі мәселелерді бөліп көрсетуге болады:

1. Материалдық қиындықтар: қыздардың көпшілігі жыныстық қатынасты ерте бастаған, тұрмыс құрмаған, көбісі әлеуметтік жағдайы төмен отбасылардан шыққан.

2. Психологиялық мәселелер: кейбір жас аналар баланы бағуға психологиялық тұрғыдан

дайын емес, күйзелістен арылмаған, сауалнамаға қатысқандардың көпшілігі туыстарынан, жақындарынан көргені болмаса, балаға қалай күтім жасалатынын толыққанды хабардар емес.

3. Медициналық ерекшеліктері: жас ананың өзінің физиологиялық тұрғыдан дамуы толық жетілмеген, сондықтан әлі де болса денсаулығы мықты еместігі байқалды.

«Ана үйі» жобасына 30 жастан аспаған аналар ғана қабылданатын ескерсек, зерттеуіміз көрсеткендей, уақытша паналағандардың орта жасты 24 жасты құрайды екен. Бірақ өмірдің қиыншылықтарына байланысты бұл жас шектеулерін сақтай алмайтын кездері де болып қалады. Орталық мамандары 14 пен 17 жас аралығында жасөспірім жас аналармен жұмыс істеу ерекше күш-жігерді талап ететінін атап көрсетті. Себебі олар екі бірдей кәметке толмаған балаға: жас ана мен баланың құқықтарын қорғау үшін қамқоршылық санатында жұмыс істейді. Орталық жасөспірім ана түскен жағдайда оған кәметке толғанға дейін тұруға рұқсат беріледі.

«Ана үйінде» уақытша паналаған жас аналардың үй шаруасын жүргізуді, белгілі бір кәсіпті игергені байқалды. Олар осы орталықта

үйренген істері ретінде: киім тігу, тамақ пісіру, шаш қию, маникюр және визажист курстарын оқып алғандарын айтты. Мұның өзі олардың бойында болашаққа деген сенім ұялатып, жігерлендіргені сезілді. Сонымен қатар барлығы да «Ана үйі» қоғамдық қорының жұмысын жоғары бағалап, қызметкерлердің қамқорлығына ризашылығын білдірді.

«Ана үйі» жобасының тиімділігі де сонда, қоғамдағы жас аналардың реадатациясы мәселесін шешуге ықпал етуі және сонымен бірге әлеуметтік жетімдікпен қатар туындайтын әлеуметтік-экономикалық, психологиялық, құқықтық және басқа факторлар туралы ақпараттардың қоғамда ашық түрде айтылып, соның негізінде мемлекеттің әлеуметтік жетімдікті жоюға бағытталған оңтайлы шешімдер қабылдауына және басымдықтар мен нысандарды анықтауға мүмкіндік беруде.

Талқылама

«Ана үйі» орталықтарындағы аналарды социореадаптациялау жұмысына жасалған осы талдау жас аналармен жүргізілетін жұмыстың күрделілігін көрсетті. Бір жағынан, 3-6 ай аралығында «Ана үйі» қабырғасында жүргізілген әлеуметтік оңалту шаралары үнемі тиімді бола бермейді, бұл белгілі бір уақыт жұмсауды қажет ететін күрделі үдеріс. Әрине, «Ана үйі» орталығының әлеуметтік жетімдіктің алдын алуда еңбегінің ұшан-теңіз екенін баса айтқан жөн. Бірақ осындай бірегей орталықтар тек ірі қалаларда ғана жұмыс істейді, ал алыс өңірлердегі өмірлік қиын жағдайға душар болған аналар өз проблемасын өзі шешуге тура келетінін ұмытпаған жөн. Сондықтан мемлекет тарапынан жас жалғызбасты аналарды әлеуметтік жұмыстың бір нысаны ретінде қарап, олардың қоршаған ортаға, қоғамға бейімдеу шараларын жүзеге асырып, қажет болса, қолдап отыру қажет. Алыс және жақын шет елдердің әлеуметтік мекемелерінің жағымды тәжірибелерін алдағы уақытта зерделеп, оңтайлы тұстарын енгізудің уақыты келген сияқты.

Екіншіден, дағдарыс орталықтары мен «Аналар үйі» орталықтарында жұмыс істейтін қызметкерлердің әлеуметтік жұмыс, педагогика, психология, гендерлік тәрбие тұрғысынан біліктіліктерін арттырып отыру еш артықтық етпейді. Үшіншіден, жас жалғызбасты аналар мәселесіне БАҚ, интернет, ғылыми қауымдастық, үкіметтік және қоғамдық ұйымдардың назарын аудару үшін мемлекет тарапынан талдау

жұмысы жасалу керек. Сонда ғана бұл өзекті мәселе мемлекет деңгейінде қарастырылып, кең көлемде талқыланатын болады.

Сәтімен жүргізілген әлеуметтік-психологиялық бейімделудің көрсеткіштері – белгілі бір ортадағы адамның әлеуметтік мәртебесі, сондай-ақ оның тұтастай алғанда осы ортаға және оның маңызды элементтеріне психологиялық қанағаттануы. Төмен әлеуметтік-психологиялық бейімделудің көрсеткіштері – адамның басқа әлеуметтік ортаға ауысуы, аномия және девинантты мінез-құлық. Біз зерттеу жүргізген «Ана үйі» орталықтарында әлеуметтік психологиялық бейімделудің төменгі көрсеткішін көрсеткен аналар жоқтың қасы. Осы мекемелердің кәсіби білікті мамандарының жүйелі жұмысы арқасында олар қоршаған өмірге қайта бейімделіп, жас баласын өзі бағуға ниетті болуда. Тек бір ойландыратын жағдай, «Ана үйінен» шыққаннан кейінгі өмірлері алаңдатады. Әрине, жоба мамандары мейлінше олармен байланыс жасап, жағдайын біліп тұруға тырысады, бірақ ауырталдықты көтере алмай, балаларын туыстарына беріп жібергендер немесе балалар үйіне өткізгендер де кездесіп қалады.

«Ана үйі» қоғамдық қорының жасаған талдауларына сүйене отырып, баладан бас тартуға итермелейтін бірқатар көрсеткіштерді атай аламыз. Орталыққа қабылданған аналарды зерттеу барысында мына жағдайларға ерекше мән беріледі:

- ауылдық жерлерде тұратын аналар;
- материалдық қиындықтары бар көп балалы отбасында тәрбиеленгендер;
- оқымайды, тұрақты жұмысы мен кірісі жоқ, басқалардың көмегіне сүйенеді;
- кейбір жағдайларда, керісінше, тұрақты жұмыс пен табыс өте құнды болып, баладан бас тартуы да мүмкін;
- аяқталған орта білімі жоқ;
- туыстарымен қарым-қатынас дұрыс емес, олардың тарапынан зорлық-зомбылыққа ұшыраған;
- жақындарынан жүктілігін жасырған және олардан ешқандай қолдау алмағандар;
- серіктеспен қарым-қатынас тұрақты емес, ресми тіркелмеген және жүктіліктен кейін байланыс үзілген;
- баланың әкесі жүктілік туралы білмейді немесе баланың туылуына мүлдем қарсы;
- кездейсоқ байланыс нәтижесінде жүкті болды немесе жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшырады;
- медициналық есепке тұрмады және жүктілікті тоқтатуға әрекет жасады;

- өзі тәрбиелемейтін, басқа біреулер берген үлкен балалары бар (Жаппар, 2016). Бұл мәліметтер баладан бас тарту қаупі көптеген факторларға байланысты деген болжамдарды растайды. Тағы бір ескерер жайт, материалдық жоқшылық өзекті болса да, ол бірінші орында тұрмайды, ең бастысы отбасының құндылық бағдарлары ерекше рөл атқарады. Сондықтан әлеуметтік жетімдіктің алдын алу әлеуметтік, психологиялық, медициналық көмек шараларын, сондай-ақ отбасылық қатынастардың құндылық аспектілеріне ерекше назар аударылатын білім беру бағдарламаларын қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді. Білім мекемелерінде отбасы құндылықтарын насихаттау мәселесіне аса маңыз беру керек.

Қорытынды

Қиын өмірлік жағдайға тап болған және әлеуметтік қызметтерге мұқтаж кәмелетке толмаған аналарға көмек көрсету үшін жас аналармен әлеуметтік жұмыстың экологиялық моделін қолдануға болады (Менлау, 2011). Бұл модельге: әлеуметтік отбасылық саясат, отбасын жоспарлау орталықтарының жұмысы, ерте жүктіліктің алдын алу (гендерлік тәрбие), туыстар тарапынан, жақын орта тарапынан көмек және т. б. кіреді.

Жасөспірім ана болудың және әлеуметтік жетімдіктің алдын алу шаралары – кешенді жұмыс, сондықтан оның тиімділігін арттыру

мақсатында болашақта ауқымды шаралардың жүзеге асырылғаны жөн:

- біліктілігін арттыру институттарында кәмелетке толмаған аналармен әлеуметтік жұмыс ұйымдастыру мен жүргізу әдіснамасы бойынша арнайы курстар ашу қажеттілігі байқалды;

- білім беру және әлеуметтік қорғау саласындағы мамандардың кәмелетке толмаған аналарға деген көзқарасын өзгерту;

- интернет желісін осы бағытта сауатты пайдалану, кәмелетке толмаған аналармен жұмыс істейтін мамандар үшін онлайн қауымдас-тықтарда тәжірибе алмасу алаңын құру;

- өмірде қиын жағдайға тап болған кәмелетке толмаған аналарға түрлі бағыттарда on-line, off-line консультация беру сайттарын қол жетімді ету (Сироткина, 2013);

- қиын өмірлік жағдайға тап болған кәмелетке толмаған аналарға көмек көрсететін әртүрлі мемлекеттік және мемлекеттік емес мекемелердің өзара тығыз байланыста жұмыс істеуіне қол жеткізу;

- «Ана үйі» сияқты белсенді азаматтық бас-тамамен ашылған дағдарыс орталықтарын мемлекет тарапынан қолдау шараларын қарастыру.

Бұл шаралардың барлығы кәмелетке толмаған жас аналармен әлеуметтік жұмыс моделінің нақтыланбауы және жас анаға және оның баласына әлеуметтік көмек көрсету үшін қажетті нормативтік базаның негізделмеуі және арнайы кәсіби мамандар дайындалмауынан туындап отыр.

Әдебиеттер

- Гайратқызы Д. Ранняя беременность у подростков в Казахстане // Теория и практика современной науки, №5(35). – 2018. – С. 1158-1161. [Электронный ресурс]. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=35545636>
- Добровольный Национальный обзор Республики Казахстан по достижению Целей Устойчивого Развития. – 2019. [Электронный ресурс]. URL: https://economy.kz/documents/OECD/obzor_nat_rus.pdf
- Еремеева А.И. Социальные представления современных женщин об одиноком материнстве. – М., 2016. – 174 с.
- Жаппар А.Т., Якимова И.И. Социально-психологическое сопровождение молодых женщин в рамках проекта «Дом мамы» // Аналитический обзор. – 2020. – 48 с.
- Круглова (Путинцева) Е.Л. Малолетнее материнство как социальный феномен в современной России. – М., 2013. – 25 с.
- Крысько В.Г. Социальная психология: курс лекций. – 3-е изд. – М.: Омега-Л, 2006. – 352 с.
- Крысько В.Г. Социальная психология: Схемы и комментарии. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 208 с.
- Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы. – 2016. [Электрондық ресурс]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1600000384>
- Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын. – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2006. – 482 б.
- Ошуква Н.А. Динамика социально-психологической адаптации личности. – М.: Омега-Л, 1995. – 197 с.
- Ростовская Т.К., Ростовская Н.А. Роль массовой коммуникации в социализации молодежи и молодых семей // Информационное общество. – № 2. – 2014. – С. 43-48.
- Сироткина Е.С. Проблематизация несовершеннолетнего материнства в системе российской социальной работы. – Нижний Новгород, 2013. – 39 с.
- Шабденова А.Б. Социально-экономический статус монородительских семей крупного города (на примере г. Алматы). – Алматы, 2020. – 139 с.

Andrews K.M., Moore K.A. Second chance home: a resource for teen mothers. – 2011. [Электронный ресурс]. URL: https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2011/04/child_trends-2011_04_15_rb_2ndchancehomes.pdf

Hirst J., Formby E., Owen J. Pathways into parenthood: reflections from three generations of teenage mothers and fathers // Project funded by sheffield health and social research consortium. – 2006. [Электронный ресурс]. URL: <https://shura.shu.ac.uk/142/1/fulltext.pdf>

Manlove, J. Teen pregnancy and repeat teen pregnancy: data and key determinants. – 2011. [Электронный ресурс]. URL: https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2011/12/Child_Trends-2011_12_06_SP_-OAPPresentation.pdf

McDermott E., Graham H., Hamilton V. Experiences of being a teenage mother in the UK: a report of a systematic review of qualitative studies // Glasgow: university of Glasgow // Social and Public Health Services Unit. – 2004. – 62 p. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.sphsu.mrc.ac.uk/Evidence/Research/Review%2010/SR%20Executive%20Summary.pdf>

Vincent K. School pregnancy, motherhood and education dealing with difference. – Stilus publishing. LLC. – 2012.

References

Andrews K.M., Moore K.A. (2011) Second chance home: a resource for teen mothers. [Electronic resource]. URL: https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2011/04/child_trends-2011_04_15_rb_2ndchancehomes.pdf

Dobrovol'nyi Nacional'nyi obzor Respubliki Kazakhstan po dostizheniyu Celei Ustoichivogo Razvitiya (2019) [Voluntary National Review of the Republic of Kazakhstan on achieving the Sustainable Development Goals]. [Electronic resource]. URL: https://economy.kz/documents/OECD/obzor_nat_rus.pdf (In Russian)

Eremeeva A.I. (2016) Social'nye predstavleniya sovremennykh zhenshchin ob odinokom materinstve [Social ideas of modern women about single motherhood]. Moskva, pp. 174. (In Russian)

Gairatkyzy D. (2018) Rannyya beremennost' u podrostkov v Kazahstane. [Early pregnancy in adolescents in Kazakhstan]. Teoriya i praktika sovremennoy nauki, no 5 (35), pp. 1158-1161. [Electronic resource]. URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=35545636> (In Russian)

Hirst J., Formby E., Owen J. (2006) Pathways into parenthood: reflections from three generations of teenage mothers and fathers // Project funded by sheffield health and social research consortium. [Electronic resource]. URL: <https://shura.shu.ac.uk/142/1/fulltext.pdf>

Kazakhstan Respublikasyndagy 2030 zhyлга deiingi otbasylyk zhane genderlik sayasat tuzhyrymdamasy (2016) [The concept of family and gender policy in the Republic of Kazakhstan until 2030]. [Electronic resource]. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U160000384>

Kruglova (Putinceva) E.L. (2013) Maloletnee materinstvo kak social'nyi fenomen v sovremennoy Rossii [Underage motherhood as a social phenomenon in modern Russia]. Moskva, pp. 25. (In Russian)

Krys'ko V.G. (2006) Social'naya psihologiya: kurs lektsii [Social psychology: a course of lectures]. 3-e izd. M.: Omega-L, pp. 352. (In Russian)

Krys'ko V.G. (2001) Social'naya psihologiya: Skhemy i kommentarii [Social psychology: Diagrams and comments]. M.: Izd-vo VLADOS-PRESS, pp. 208. (In Russian)

Manlove J. (2011) Teen pregnancy and repeat teen pregnancy: data and key determinants. [Electronic resource]. URL: https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2011/12/Child_Trends-2011_12_06_SP_-OAPPresentation.pdf

McDermott E., Graham H., Hamilton V. (2004) Experiences of being a teenage mother in the UK: a report of a systematic review of qualitative studies. Glasgow: university of Glasgow. Social and Public Health Services Unit, pp. 62. [Electronic resource]. URL: <http://www.sphsu.mrc.ac.uk/Evidence/Research/Review%2010/SR%20Executive%20Summary.pdf>

Oryssha-kazaksha tusindirme sozdik (2006) [Russian-Kazakh Explanatory Dictionary]. Pedagogika/Zhalpy redakciyasyn bas-kargan e.g.d., professor E. Aryn. Pavlodar: «EKO» GOG, pp. 482.

Oshukova N.A. (1995) Dinamika social'no-psihologicheskoi adaptatsii lichnosti [Dynamics of socio-psychological adaptation of the individual]. M.: Omega-L, pp. 197. (In Russian)

Rostovskaya T.K., Rostovskaya N.A. (2014) Rol' massovoyi kommunikatsii v socializatsii molodezhi i molodyh semei [The role of mass communication in the socialization of young people and young families]. Informatsionnoe obshchestvo, no 2, pp. 43-48. (In Russian)

Shabdenova A.B. (2020) Social'no-ekonomicheskii status monoroditel'skikh semei krupnogo goroda (na primere g. Almaty) [Socio-economic status of single-parent families of a large city (on the example of Almaty)]. Almaty, pp. 139. (In Russian)

Sirotkina E.S. (2013) Problematizatsiya nesovershennoletnego materinstva v sisteme rossiiskoi social'noi raboty [Problematization of underage motherhood in the system of Russian social work]. Nizhnij Novgorod, pp. 39. (In Russian)

Vincent K. (2012) School pregnancy, motherhood and education dealing with difference. Stilus publishing. LLC.

Zhappar A.T., Yakimova I.I. (2020) Social'no-psihologicheskoe soprovozhdenie molodykh zhenshchin v ramkakh proekta «Dom mamy» [Social and psychological support of young women in the framework of the project «Mother's House»]. Analiticheskii obzor, pp. 48. (In Russian)